

Ivo Paić

NOVINAR U SJECIŠTU IDEOLOGIJSKIH SILNICA

Cjelovitija bi pripovijest o našem novinstvu vodila i prosvjetljavanju tamna horizonta nakupina starih i novih ideologijskih tvorbi i prakse ideologije. Te se tvorbe danas nizom preobrazbi (do neprepoznatljivosti njihova podrijetla) oslobađaju, raščlanjuju, osposebnjuju i dobivaju nova obličja. One smjeraju zaposjedanju cjeline prostora govora. Veliki je njihov udjel u »funkcioniranju« pogona obuhvaćena nazivom novinstvo i novinara u njemu. Pretpostavljam, s pravom se može reći: novinar je na naglašen način u sjecištu mnogovrsnih i višesmjerno djelujućih ideologijskih silnica. Vjerojatno se isto može kazati za novinstvo i novinara u zemljama »izgradnje« socijalizma i u kapitalističkim zemljama.

Po čemu je novinar u Jugoslaviji na osebujan način u sjecištu nekih također osebujnih ideologijskih silnica?

Mogu tek naznačiti jednu shemu, jednu konstrukciju mreže ideologijskih silnica koje nastoje »uloviti« novinara. Dakako, ta pojednostavljena konstrukcija nije u svemu nazočna kada je riječ o posve empirijski ustanovljivoj situaciji novinara. Ta je situacija (iznutra i izvana) izložena djelovanju niza varijabli i to ne samo ideologijske naravi. Njihovim se djelovanjem stješnjava i proširuje prostor slobodna novinstva i slobode novinara. Kratak prikaz mreže ideologijskih silnica u najboljem slučaju može djelomice pridonijeti otklanjanju jedne predrasude. Naime, predrasude po kojoj se novinar može lako osloboditi njemu nesnošljiva zagrljaja ideologije i Ideologâ.

1. Prvotni šok: »avioni padaju«

U prvom primjeru što vodi razumijevanju jednog modela/tipa mreže ideologijskih silnica posežem za nečim što, reklo bi se, pada izvan naslovljene teme: »Što se to događa? Pojavili su se nekakvi narkomani, vlakovi se sudaraju... Padaju avioni... užas! Ne, ranije to nije bilo... Ma bilo je, bilo. Mi smo se pretvarali da svega toga nema u nas, stalno smo htjeli izgledati što bolje!« Tako piše Roždestvenski. Ove godine (1987) pjesnik predočuje duboki šok »sovjetskog čoveka« desteljećima uvjeravana (sustavnom brigom razgranatih partijskih i državnih ideologijskih aparata) da je njegova prostrana zemlja na pouzdanu putu kontinuirana napredovanja, te da je već na domaku komunizma. Ovdje je pred nama »pučkoj svijesti« zatamnjen horizont ideologije postupna ili silovita primicanja komunizmu. Ona izvire iz pojednostavnjeno prihvaćene ideje napretka i sama je u vlasti tako priređene ideje: ona već nekako unaprijed zna što jest zbilja i kako mora stajati sa zbiljom; ta ideologija otčitava »šifre« zbilje ključem vlastita *htijenja*. Njezino je temeljno htijenje napredovanje na crti »socijalizam-kunizizam«. Bez napredovanja tim smje-

rom subjekt (proizvoditelj ideologije) gubi legitimaciju baštinka, čuvara i pronositelja u ideji sabrana »uma epohe«. Neupitan odnos spram rečenoj ideji, te jednako neupitan odnos spram »po sebi razumljivoj« misijskoj svezi ideje i proizvođača ideologije — dostaju za održanje čvrstine rečena htijenja. U tome zbilja nema većeg značenja! Prava zbilja ovog tipa razvijene ideologije jest ideologijska *Riječ*. Ona je, metodički gledano, izvor i utoka svim prosudbama svijesti dok prebiva u obuhvatnom prostoru te ideologije. U tome i jest, da tako kažem, tajna »ideologijske istinoljubivosti«. Uzoran primjer ove istinoljubivosti nalazi se u Brežnjevlevu izvještaju dvadeset i šestom kongresu KPSS, 1981. godine: »Partija je um, čast i savjest naše epohe... (na kongresima) se određuje generalna maršruta *kontinuiranog* napredovanja socijalističkog društva... Čast i hvala partiji... graditelja komunizma.« Sve je to napisano u trenutku posvemašnje odvojenosti (rascjepa, jaza) između ideologijske Riječi i toga što se u društvu zbiva. Najlakše je reći: tu je na djelu svjesno obmanjivanje (u čemu, dakako, ima istine). Teže je podnijeti uvid u tvrdokornu unutarnju *otpornost* jedne ideologije koja se i momentom tromosti — unatoč svim promjenama životnih situacija — *nastoji održati i mimikrijski* se odražava i u našim prilikama; ona se održava ne tek kao nešto vanjsko što je lako prokazati; ta je generacijama prenošena ideologija odavno već *pounutrena*. Postala je sastavina i svijest »socijalističkog čovjeka«. U tom smislu pjesnikom pokrenuta priča *govori i o nama*. Dio je naše još neprevladane historije i unutarnjeg toka svijesti koja od prilike do prilike i militantno ističe svoju socijalističku mjerodavnost. Brežnjev je ovdje uzoran primjer prvosvećenika jedne još neprevladane ideologije. On se kreće u kodovnom njezinom sustavu. On nema druge zbilje do li one ideologijske Riječi. Zato i stavlja sve u Riječ, ništa u zbilju; zato i *mora* reći da je svaki kongres moment daljeg usmjerenja *kontinuirana* napredovanja — i *mora* to reći dok ne sumnja da je partija um, čast i savjest epohe; zato — neobvezan zbiljom nego ideologijskom Riječju — *mora* svu čast i hvalu doznačiti partiji.

Nedugo zatim počese »padati avioni«, pojaviše se »neki narkomani«, »vlakovi se sudaraju«. Na jednoj strani momenti zbilje su provalili u do tada savršeno ograđen ideologijski sustav. Na drugoj strani: *užas!* Odakle uopće užas na tlu svijeta svakodnevna života? Rođestvenski se obraća tome svijetu, toj svijesti. Ona međutim zna da odavno padaju avioni... da nema dovoljno hrane i odjeće, da je birokracija osiona, da se i u socijalizmu krade, vara i sl., također, da novine lažu, lakiraju i prikrivaju. Ona je užasnuta jer je ideologijski onesposobljena svijest: ono što na razini svakodnevna iskustva zna, to *odbija vidjeti* na razini ideologijske općenitosti, ideologijskog konstrukta »društvo«. Ona mu *pripada*. Kad se *objavi* da »avioni padaju (to je ovdje zbirna oznaka za ono to se u društvu zbilja događa), ako to »padanje« postane *vijest* i tek s time *činjenica* kojom se poremećuje čistota one ideologijske općenitosti — tada svijest onesposobljena za samorefleksiju, za samovjesno stajalište, konačno gubi pouzdanu i za sve neprilike alibi-tvorbu: naime, »društvo« kakvo ono *mora* biti deducirano iz ideje. Svijet odbija *vidjeti/priznati* (iako sve to zna) nešto što je izručuje »stihiji«. Ili: ona je i nositelj iskustva koje joj kazuje da (»bez boga«, »društva«) može biti još gore. Naprosto je onesposobljena za život »bez boga«, bez »društva«.

Viđenje, priznanje i *podnošenje* toga da »padaju avioni« preduvjetno zahtijeva iz temelja drukčije obrazovanje svijesti i formiranje društva. Traži nešto

oprečno ideologiji o kojoj je ovdje riječ. Traži priznanje *osobe* nesvodive na puk moment dedukcije ideje na konstrukt općenitosti, a potom i na »pučku svijest.«

Danas je na mnogim stranama gdje se socijalizam »gradi« široko napadnuto učvršćeno ideologijsko nebo. To već vodi stanovitim re-konstrukcijama ideologije, negdje i razaranjima ustanovljenih oblika njezina samostalna govora. Povećan pritisak iz svijeta života na ideologiju danas je nedvojbena. Međutim, to će vjerojatno (s mogućim i involucijskim procesima) biti dug put *oporavka* jednom već praksom ideologije onesposobljena čovjeka.

Da »padaju avioni« u Jugoslaviji već se davno zna. Čovjek je ovdje prošao kroz fazu kratko prikazana prvotnoga šoka. I podnošenje je uznapredovalo. Ali se u tome nikada nije išlo do kraja. Na jednoj strani proizvođač ideologije (nakon višegodišnjeg opiranja, primjerice, da u svoj diskurs pripuste riječ »kriza«) brane aksiomski status po samorazumijevanju temeljnih legitimacijskih tvorbi, ne otvaraju ih za akte njihova preimenovanja u postavke koje se moraju racionalno obrazlagati. Aktiviranjem tih aksiomskih tvrdnji još se mnogi razorni procesi nastoje označiti kao rubne pojave i teže se preimenovati u »teškoće razvoja« ili pak diskvalificirati tvrdnjom da je riječ o pojavama *stranim našem društvu*; što nadalje indicira postojanje, u njihovoj predodžbi, jednoga *quid pro quo*: zamjene onoga njihova »društva« i društva. Na drugoj strani, »pučka svijest« nakon prvotna šoka ubrzo je zapala u nevolje: raspuklo ideologijsko nebo se ponovno zaklopila nad njom; u slojevima te svijesti živo je *sjećanje* u kojemu se maglovito prizivlje stanje *de facto* nikad postojeće negdašnje jednakosti; također je živo osjećanje da otvorena i potom zatvorena perspektiva samoupravljanja (također idealno primljena u »pučkoj svijesti«) nikada nije bila u djelokrugu odluka što izviru iz potreba i interesa svijeta života. Današnja prizivanja *autoriteta* (o čemu će biti riječi na stranicama što slijede) posredno kazuju da se nije napravio *odlučan* korak prema samosvijesti, da je nizom svojih preobrazbi ideologija uspjela zadržati svoju skrbničku ulogu spram čovjeku, njegovoj svijesti; što nadalje znači: ni subjekt proizvođač ideologije nije prešao Rubicon — nije se odrekao preuzetne pomisli da je upravo on *um epohe*! Taj bi prekorak proizvođača ideologije doveo, metodički gledano, u situaciju »pučke svijesti« nakon objave da »avioni padaju«. Ostao bi bez čvrsta oslonca samolegitimiranja; prestao bi i *sebi* važiti baštinikom, čuvarom i pronositeljem »uma epohe«. Teško se toga odreći. Jer, svijest o tome da je nedvojbena namjesnik ideje postala je dijelom naravi Ideologa, što ima značajna udjela u njegovu onesposobljavanju za zbiljski život. Danomice se zorno pokazuje s koliko teškoća je vezana, nipošto energična, nakana uspostave *nemonopolskog* — pa zato i zbiljski djelatnog — položaja Saveza komunista. Prepreke tome posve se rijetko traže u rečenoj onesposobljenosti.

Naše je novinstvo u sjecištu ideologijskih silnica što ih odašilje Ideolog i silnica »pučke svijesti«. Ako se načas zanemare varijable koje tu situaciju nikada ne čine čistom, može se reći situacija novinstva ostavlja širok prostor pristupa tome što se zbiva i razmjerno slobodna obavješćavanja. Ideolog štoviše potiče novinara da piše, da kritizira. Samo ga upozoruje na granice: »avioni« mogu »padati« samo izvan prostora zaštićenih temelja njegove legitimacije,

vijesti mogu raščarati svaku do tada »svetu« situaciju i osobu ako ne nose sobom potencijal subverzivna prodora u spomenuti ograđeni prostor; i dalje, tzv. javno mnijenje treba *informiranjem* stalno *formirati*, jer je još presudna *formativna snaga ideje*, pak ne života; ma što se zbilo, dok važi za Ideologa njegova sveza s idejom, važi i to da »javno mnijenje« ne može biti nesuglasno ideologijski tumačenoj ideji — u protivnom ono se označuje patologijom svijesti i, kao i novinar, podliježe kritici široka raspona sankcija. U bitnosti, iz perspektive Ideologa, novinar je shvaćen specijaliziranim djelatnikom koji — strateški gledano — dobiva *svoje mjesto*: ono rečeno sjecište. Iz njega njegova vijest struji u dva glavna smjera. Jednim smjerom prema Ideologu: vijest mu kaže kako zapravo stoji s njegovom idejom, kako s njime stoji u događaju; no, postavši vijest događaj je već *interpretiran*. Odredivši mjesto novinaru Ideolog je dobio što je očekivao: priznanje! (Razumije se, dok se novinar drži »svojega mjesta«). Novinar, koji se drži »svojega mjesta« obavezan je i prema pučkoj svijesti. Njegova vijest ide prema »pučkoj svijesti« da bi joj rekla kakvo je njezino mjesto u događaju; ako je ta svijest imala udjela u događenu, vijest joj kazuje *kakav je bio njezin udjel*. Recimo, na nižim razinama obrane ideje, kada još nema štrajka (jer nije označen štrajkom), vijest će priznati štrajkačkoj svijesti razložnost otpora spram konkretnoj birokraciji-tehnokraciji, ali joj neće u krajnoj instancijski dati za pravo na *praksu štrajka* zato što (tada) još ne ulazi u sadržaj pojma »društvo«. Tu se novinar drži »svojega mjesta«. I kada se drži »svojega mjesta« novinar nije posve osiguran. Mogu u klizećem horizontu Ideologa nastati interpretativni pomaci pod pritiskom »pučkoj svijesti« nepoznatih činjenica: pomak u tumačenju vlastite vodeće legitimacijske ideje proteže se i *na već dogođeno*. Zato: što je nekad bilo suglasno ideji, može *sada* biti nesuglasno i može *post factum* pasti u vidokrug poricanja, »čistih ruku«, »brisanja« nečega u čemu je imala udjela i novinareva vijest!

U ovakvom komunikacijskom sustavu novinar nije tek trpno biće. On sudjeluje i u formiranju Ideologa. Tipski, to čini na dva moguća načina: jednim načinom učvršćuje ga u njegovu uvjerenju — viješću mu kazuje nešto što je kao samopotvrdu ovaj već očekivao; drugim načinom (u ovom modelu, dok se štuju »pravila igre«) novinar se i dalje drži »svojega mjesta« i kreće se zapravo njegovim *rubom*: diskretno, vodeći računa o sebi (jer ga kao novinara *nema* izvan njemu određena »mjesta«) i otvoren za ono podnošenje može djelomice pokolebati sigurnost Ideologa — a da *pri tome* i ne bude objeđen za napuštanje ideje. Teže je novinaru s »pučkom svijesću«. Kao čovjeka-novinar-istinoljupca (koji djeluje u polju mogućeg) njegova ga Riječ obvezuje. On zna da kolonizirani, rastvoreni i dijelom već razoreni svijet života živi tako kako živi »zahvaljujući« i njegovim vijestima. One se u dužem vremenskom kontinuumu slažu, lijepe i prodiru u taj životnosvjetovni prostor. U stanju te svijesti on zatječe i učinke *vlastita djelovanja*. Hoteći se kretati opasnim rubom »svojega mjesta« — i koliko u tome uspijeva — novinar se usmjeruje i protiv sebe; zapravo, napredujući prema rubu »svojega mjesta« on ide prema vlastitom *novom identitetu* i na tome putu nadolazi na učinke svojih prethodnih vijesti kao na činjenice *savjesti*. Događaj, vijest i savjest (na rubu modela situacije novinstva u sjecištu ideologijskih silnica) možda su bolna suigra vanjski i iznutra nazočnih činitelja nečega što bi se moglo nazvati »život novinarski« (apstraktuum »novinar« ovdje je samo najbliži primjer života ljudi u sjecištu ideologijskih silnica).

2. Drugi šok: umnažanje Ideologâ i ideologijskih polja

Drugi šok dublji je od prvotnog. Sada za uvodnim primjerom ne treba posezati u iskustvo drugih. U Jugoslaviji ne postoji jedna homogena na djelovanje orijentirana i djelatna ideologija čiju bi smo *tekuću* praksu hvalili ili kuli. Postoje dakako duboki učinci njezina ranijeg prakticiranja ili subjektivite Ideologa tijekom njegova samoskrivljena zapadanja u ideologijsko polje vlastita onesposobljavanja; njegove samo-onesposobljenosti da, Marxovim riječima govoreći (*Manifest komunističke partije*), trezvenim okom pogleda na sebe i odnose u kojima opstoji. Danas se ta jednom koherentna ideologija nadomješta, rastvara, oposebnjuje u ideologijske profilacije — od zavičajnih krajolika, preko narodnosnih (s tangentom na populizam), do »evropskih« i »istočnih«, do staljinističkih ideologijskih profilacija, do ideologijski profiliranih obrana potencijala momenata historije socijalizma i današnjih strujanja u široko shvaćenom socijalističkom procesu, do obrana izvornog Marxova uvida (gdje se *Manifest* javlja još mjerodavnim arhetipom programa avangarde), do ideologijskih poricanja ideologije upće (od neupitna mišljenja znanosti unatoč, recimo, Marcuseovim i Habermasovim uvidima; do ideologijskih prihvatanja označenice »informatičko društvo«); nadalje, do bentamovskog slavljenja »slobodne konkurencije«, do »dogovorne ekonomije« kao ideologije; i ne konačno do snižavanja »nesvrstanosti« na ideologiju koja bi ispostavila primjere najmanje razvijenosti kao *index* naše razvijenosti, pa do okreta Evropi — pri čemu se Evropa i ono evropsko vidi kao »silna zbirka roba« a ne, povrh svega, kao stečevina duha koji do pojma dovodi slobodu, čovjeka, demokraciju, pravo i sl. Fenomenologija ideologijskog bila bi nepotpuna (čak i da se navedu svi njezini likovi) bez uvida u to da se *sam život* (gledano po »ekonomici« njegova proizvođenja i njegovim rasprostriranjem) dijeli u posebne sfere, te da svaka od njih doznauje značenje svima drugima; to, dakako, ide i s umnažanjem Ideologa koji re-prezentiraju te oposebnjene likove života i označuju što im je izvorna potreba i što je njihov interes. U svemu tome još se to mnoštvo orijentacija prigodimice uglavnom legitimira na niti vodilji onih postavki čija je »općost«, »po sebi razumljivost«, »općeprihvatljivost« — pogodna svakovrsnu zlorabljenju. Te postavke oslobođene steg mišljenja i misaonog-povijesnog puta njihova nastanka, postaju raspoložive proizvoljnostima semantičke igre Ideologâ. Igra dospijeva i na domak Orwelovih opisa. U našim »verzijama«: »demokracija je sputavanje demokracije«, »kršenje prava je pravo«, »siromaštvo duha je bogatstvo duha«, »neistina je istina« i dr.

Zamislmo postojanje razvijenog oblika situacije u kojoj je novinar.

Novinar je izgubio ono mjesto na koje je postavljen u prvotnom modelu. Tamo je, idealno gledano, bio kristal u *jednoj jedinoj masi*. Dakako, izmjenjiv kristal — ali postojan dok se pridržava razmjerno jasnih »pravila igre«.

Zamislmo novinara koji se sada nastoji pouzdano orijentirati na nekom mjestu između Ideologa i »pučke svijesti«; koji nastoji prozrijeti »pravila igre« — što bi mu omogućilo da u svakom trenutku zna može li objaviti: »avioni padaju«; da zna je li tom viješću ostao na svojem mjestu, na njegovu rubu ili se već kreće izvan svojega mjesta. Povrh svega sada je u neprilici jer ne postoji jedan, razmjerno stabilan i razmjerno (te za duže vrijeme) *predvidljiv* Ideolog. Postoji više Ideologa. Ono zajedničko među njima se istanjilo. Za-

jedničko postaje uglavnom prazna općost. Novinar može prihvatiti recimo slijeđenje takve općosti. Takvim slijeđenjem on se Ideozima lako očituje kao proizvođač ispraznih riječi. Oni ga neko vrijeme ipak mogu podnositi: novinar surađuje u proizvodnji pričina da je istanjena, formalizirana i u sporazumijevanju Ideologa prazna općost nešto više od toga. Ali, tu je i bliska opasnost. Ideolozi od njega očekuju odluku. Očekivanje se ne odnosi na ono zajedničko među Ideozima, nego na ono što pada u vidokrug i djelatno okruženje *određenog Ideologa*. Novinar tako dobiva svoje mjesto. Želi li u njemu ostati on se vezuje uz određena Ideologa. Ideolog ga sve bezuvjetnije usmjeruje na praksu vlastite ideologijske profiliranosti. U toj »praksi« novinar (dobro postavljen na vlastito mjesto) očitava to što je unaprijed zadato mišlju sada *njegova* Ideologa za kojega se odlučio ili je odlučeno da bude njegov.

Međutim, u nas ne samo da ima više Ideologa, nego su oni sve više promjenjivi — iznutra i izvana. Iznutra: pragmatična njihova orijentacija ne ide s postojanošću; jedna pragmatična orijentacija ne opstoji samo kao jedna orijentacija među više orijentacija koje formiraju *vlastita ideologijska polja*. Različita pragmatička orijentiranja također postoje u svakom ideologijskom polju. Određeni Ideolog nema naspram sebe samo druge Ideologe (koji su formirali vlastita ideologijska polja), nego su očitovani ili još ne očitovani Ideolozi već u njegovu polju. Novinar je u sjecištu ideologijskih silnica što dolaze do njegova mjesta iz raznih ideologijskih polja i iz ideologijskog polja u kojemu je njegovo mjesto. Prevladava toga pragmatičkog novinarevo mjesto postaje jedno od najnesigurnijih mjesta. Nekada je stabilni Ideolog mogao jamčiti sigurnost novinaru — ako se drži pravila igre. Danas nije zajamčena ni sigurnost njegova Ideologa, niti mu dakako njegov Ideolog može zajamčiti sigurnost. Ipak, može se novinar kretati rubom svojega mjesta. Može pokušati ono što je činio u prvotnom ideologijskom modelu: da nenapadno obrazuje i mijenja Ideologa. Aktualno gledano, ništavne su djelotvornosti takva lukavstva. Njegovu Ideologu više nije stalo do obrane neke jezgre temelja legitimiranja u Ideji (Ideja je preseljena u privatnost koja ionako ne obvezuje ili možda tek povremeno i samo situacijski) odakle bi se odlučilo da li »avioni padaju«. Sve više je na djelu obvezujuća Riječ njegova Ideologa. Riječ koja se izgovara »sada« i »ovdje« i koja obvezuje »sada« i »ovdje« prihvaćanje, odlučivanje novinara i, dakako, izvještavanje. Novinar, međutim, može napustiti jedno ideologijsko polje i može naći mjesto u nekom drugom ideologijskom polju. Ali se promjenom polja i dobivanjem mjesta u drugom polju, metodički gledano, novinar ne oslobađa niza spomenutih ovisnosti — ma koliko one u nekom ideologijskom polju bile »elastificirane«. Novinar »prebjeg«, »izbjeglica«, tražeći svoje pouzdano mjesto — na najboljem je putu prema Ideologu koji će naravno ove ideologijske podijeljenosti postati i *njegov* Ideolog. Ovaj novinar ukleti Holandaniin može se napokon okrenuti »pučkoj svijesti«. Dakle, jednom pretpostavljenom ideologijski još nepodešenom tlu. Ali i tu ga već čeka neki Ideolog. »Naivno tlo« već je ideologijski prerađeno i podešeno: ono je postalo prostorom nabačaja ideologijskih profilacija. Podijeljeno je. Ekstremno gledano: novinar pokušava prokazati svojega Ideologa, pokušava skinuti njegovu auru pozivom na izvorno mnijenje »pučke svijesti«. No, to više i nije »pučka svijest«: nakon prvotnog i drugog šoka ona se u zahvatu ideologijskih profilacija priređuje za njihovo slijeđenje. To se priređivanje zbiva s obzirom na imperativ (jedne profilacije) razlikovanja, odvajanja i suprostavljanja »pučkoj svijesti« u nekom drugom ideologijskom polju. Na dnevnom je redu homogenizacija i ideologijskih osposobljenih diskursa i homogenizacija svega što

u njihova polja ulazi. Dakako, homogenizacija i »pučke svijesti«. Ideologijska regulativnost pristiže novinaru od njegova Ideologa i homogenizirane »pučke svijesti« u koju je (htijući se osloboditi nepodnošljiva zagrljaja svojega Ideologa) toliko vjerovao.

3. Bljesak istine i discipliniranje odvažnosti

Razumije se, modelska situacija i životne prilike nisu isto; ni onaj novinar putnik nije tek oličenje strogo sustavljenih činitelja prvoga ili drugoga modela. To ne znači da značajke modela ne provaljuju u život i u životni i profesionalni položaj novinara. Svježe su potvrde ovim tvrdnjama.

Nedavno su dijelovi novinskog pogona dobili zaslužen pljesak. Nedvojben je njihov udjel u procesima raščaravanja godinama nedodirljive zatvorene scene »više politike« i djelovanja njezinih istaknutih pojedinaca; također, dijela doskora anonimno djelujuće sveze politike i ekonomije, protuslovlja rečenog i učinjenog, sustava prava i teško iskorjenjiva »prava« manjih ili većih dinastija, zavičajnih spomen kula i »principijelnosti« što ih skriva ili prikazuje u socijalističkom ruhu ... i sl.

Čini se danas: o svemu se može pisati. Štoviše, sve se čini da se održi taj pričin. Za široku publiku otvorena je scena. Na njoj i s »nedodirljivih« spada svečano carevo ruho. Ona još skriva to što se zbiva iza nje. O tome zbivanju čitatelj naslućuje. Ponešto može i zaključiti. Primjerice: on vidi da novinar mahom raščarava prilike izvan svojega matičnog ideologijskog polja i mjesta; ali njega i njegova Ideologa — postupajući na isti način — prokazuju novinari čije je mjesto u nekom drugom ideologijskom polju: dobro djeluje složaj različitih ideologijskih polja — ta međusobna prokazivanja (u kojima likovi Ideologa mahom ostaju u sjenci) čine novine zanimljivim štivom. Nisu mali zadaci pred čitateljem bez predrasuda. On ustanovljuje vlastite poredbene metode analize. Vježba se u teoriji otčivanja različitih kodovnih sustava pojedinih ideologijskih polja. Traži subjekte skrivene iz napadno isturenih quasi subjekata. Ukratko: ukoliko još nije onesposobljen praksom ideologije koja ga totalizira i uvlači u svoja prividno opća određenja, čitatelj nastoji prodrijeti iza scene. U tome mu pomažu oni novinari što ne respektiraju granice vlastita mjesta; novinari koji misle da im je temeljna zadaća raskrivanje svega što je prekriveno i skriveno u vlastitu ideologijskom polju. Da su ti novinari prešli »propisanu« granicu obvezanosti spram vlastitom Ideologu, to čitatelj doznaje prateći njihovu sudbinu.

Doista to nije pričin: o svemu se može pisati! Ali kako? Pokušaj odgovora na to pitanje vidi i u metodi discipliniranja odvažnosti — naravi novinarskog posla neprimjereno obvezivanje *demokratskim centralizmom*. Što je tu neprimjereno? Demokratski se centralizam izvodi u domeni organizacijskog pitanja deduciranjem sveza ideje, volje i akcije; dakle pojmova razvijenih na podlozi uvjerenja da Partija u povijesnom smislu djeluje ispravno. Prvotno je ustanovljeno da sama ideja dolazi do svijesti u osvijestenu proletarijatu i poglavito u njegovu Savezu komunista; da je volja u Savezu komunista i u proletarijatu onaj energičan pokretački moment djelovanja. Samo pokretalo od ideje na akciju. Načelno, tu je podrijetlo zahtjeva za demokratskim centraliz-

mom u redovima Partije u povijesnom smislu. Empirijski nazočna partija djeluje u polju posve određenih, situacijski formiranih okolnosti. Dakle, u polju na kome se ne mogu vazda izravno očitati suglasja/nesuglasja određene akcije i povijesnog kretanja, te pridruživanja partije tome kretanju i prednjačenje u njemu. Dok se novinar (član Saveza komunista) povinjuje zahtjevima demokratskog centralizma, povinjuje se zahtjevu obrane *ispravnosti* neke odluke čak neovisno o tome da li je već zorne činjenice opovrgavaju. On ne može iznašati — ma koliko tvrdokorne i neporecive — dokaze protiv nje, dok se eventualno ne donese nova odluka kojom se prethodna obesnažuje (što je prava rijetkost) ili se spram njoj uspostavlja stanovit kritički odnos (što je manje rijetko). Prema tome, između dviju odluka novinar komunist je obvezan odlukom (prvom) *a ne činjenicama*. Ako je odluka pogrešna on i kroz prizmu njezine pogrešnosti čita šifre zbilje. Novinar u tijeku te obvezanosti naravno ne može šutjeti. Pogon u kojemu je određeno i njegovo mjesto sili ga na izvještavanje. Ali on ne izvještava samo svoga Ideologa, nego je njegova informacija usmjerena, povrh svega, prema onoj »pučkoj svijesti«: informiranje se tako može (u primjeru moguće pogrešne odluke) odjelotvoriti i kao — s obzirom na činjenice — krivo *formiranje* svijesti. Druga ga moguća korektivna odluka opet sili na neko re-formiranje svijesti adresata svojih poruka. Tu se mogu javiti neke značajke već naznačene situacije — promjenom perspektive Ideologa (kroz njegovu drugu odluku) može se promijeniti perspektiva Ideologa s posljedica na minulo slijedenje i sljedbenike one prve odluke. To su uostalom rizici javna djelovanja u sjecištu ideologijskih silnica. Oni nisu isključivo vezani za novinarsku profesiju. Naprosto su činjenice. Dakako, moguće dublje demokratiziranje i Saveza komunista i društva vjerojatno će zahtijevati da se u načine provedbe odluka i iskušavanja njihove primjerenosti »ugrade« i postupci njezina stalna izlaganja argumentima koji joj i ne idu u prilog. Takav demokratski centralizam tek bi trebalo promišljati. Do tada je u postojećim ideologijskim poljima i onom prevlašću pragmatičkog posve moguće i zlorabljenje demokratskog centralizma — u discipliniranju novina i novinara također.

4. Novinar!

Taj prostor novinarev nije tek izvanjski određen. U njemu djeluje i onaj prijeko potrebni višak energije, višak volje da se misli i kaže to što doista jest. Već je vidljivo oslobađanje *toga* viška. Njegovo oslobađanje ide po crti *osobne* uvjerenosti i odlučnosti. Na toj crti diferencira se Novinar od novinara, djelatnik koji u zbivanja i njihova prezentiranja utiskuje vlastiti žig i s time de facto izlazi iz jednoga pogona koji, kao svaki pogon, njeguje strukovnu prosječnost. Tako je i u drugim djelatnostima. Oba tipa djelatnika, oba tipa novinara, prijeko su potrebni za obavljanje jedne u društvenoj podjeli rada razmjerno definirane djelatnosti. Pomicanje ustanovljenih granica »struke« i volja da se ide preko granica, akomodacije na prilike spada u »domenu« odvažnosti izricanja. Može se jednom odvažno *izrečeno* svakovrsnim pritiscima potiskivati, prebacivati u zaborav i nekako obezvrjeđivati. Brahijalna i »tiha« represija davno su ugrađene u sustave društava. Štoviše, davno je znano, u konstrukcijama sustava društva već je uračunat i otpor sustavu. Ali, samo jednom i odvažno izgovoreno ipak *ostaje*. Ono mijenja i interpretativni horizont od tada pa nadalje. Ideologija se može graditi *kao da* i ne postoje sub-

verzivni učinci rečenoga. No, oni su tu. Svijest kroz koju se prelama zraka istine zadobivene odvažnošću izricanja već je uzdrmana u svojim spokojnim prilagodbama. Tako je otvorena i raspuklina na ideologiji. Iz perspektive istinitom riječju pokrenute svijesti, ideologijska istina počinje se očitovati kao pričin istine. Može li se za čovjeka učiniti nešto više nego što čini Novinar?